

*De sociale cohesie voorbij**Actieve burgers in achterstandswijken*

SARA DE MEYER*

Bas VAN STOKKOM & Nelleke TOENDERS (2009). Amsterdam: Amsterdam University Press, 272 p.

De Nederlandse filosoof en socioloog Bas Van Stokkom is verbonden aan het Centrum voor Ethiek van de Radboud Universiteit Nijmegen en aan de faculteit sociologie van de Vrije Universiteit Amsterdam. In zijn meest recente publicatie *Wat een hufter!* (2010) beschrijft hij de vermeende verruwing en de verharding van de Nederlandse maatschappij. In 'De sociale cohesie voorbij', gaat hij samen met Nelleke Toenders op zoek naar beproefde methodieken om in achterstandswijken de bewoners te betrekken bij het oplossen van (samenlevings-)problemen. Dit doen ze op basis van een literatuurstudie en van interviews met zowel buurtbewoners als professionals werkzaam in enkele van deze wijken. Nelleke Toenders werkt als veiligheidscoach en -adviseur bij het bureau House of Balance in Utrecht al vele jaren in achterstandswijken in Nederland. 'De sociale cohesie voorbij' is het tweede deel van een drieluik over het thema veiligheidszorg in achterstandswijken dat geschreven werd op vraag van het lectoraat Gemeenschappelijke Veiligheidskunde van de Politieacademie. Het eerste deel (*Prachtwijken?! De mogelijkheden en beperkingen van Nederlandse probleemwijken*, geschreven door Gabriel van den Brink) geeft een analyse van de situatie in probleemwijken gezien vanuit het politionele perspectief. Het derde luik probeert een antwoord te geven op de vraag hoe men de samenwerking tussen politie en andere professionele organisaties kan verbeteren.

Uit onderzoek blijkt dat het vermogen om zelf problemen op te lossen in achterstandsbuurtten vaak slecht ontwikkeld is. Er is veel doorstroom van bewoners, terwijl de etnische concentratie hoog is. Er heerst veel onvrede en cynisme. Hoewel dit vaak verondersteld wordt, doet 'normloosheid' zich er niet voor. Wel schuiven conventionele normen soms naar de achtergrond. Het vaak negatieve imago van deze buurten drukt zwaar op het welbevinden van de bewoners. Buurtactivisme bloeit zonder – of met slechts tijdelijke – ondersteuning vlug dood. Bovendien blijkt het erg moeilijk om mensen uit etnische groepen te betrekken.

De auteurs stellen dat het stimuleren van sociale cohesie in achterstandswijken weinig zin heeft. Er bestaat geen duidelijke en consistente omschrijving van het begrip 'sociale cohesie'. Het begrip wordt echter vaak gebruikt door beleidsmakers en professionals die er van uitgaan dat contacten en ontmoetingen tussen bewoners automatisch leiden tot meer participatie en dus ook meer veiligheid en een algemene vooruitgang in de wijk. Van Stokkom en Toenders bekritisieren deze 'nostalgische reflex' en geven op basis van verschillende onderzoeken en evaluatierapporten van projecten aan dat er geen causaal verband is tussen het verhogen van ontmoeting en het leefbaarder worden van een wijk door de veronderstelde verhoogde informele sociale controle. Sterke bindingen en dichte netwerken kunnen in sommige gevallen zelfs een hindernis zijn voor actief burgerschap.

* Coördinator Drugbeleid – OCMW Antwerpen.

Zo kan bijvoorbeeld sociale cohesie binnen etnische gemeenschappen juist het effect hebben dat zij zich afzetten tegen de rest van de samenleving of dat onveiligheidsgevoelens en afwijkende waarden en normen versterkt worden.

Van Stokkom en Toenders stellen nog andere veelvoorkomende overtuigingen die leven bij beleidsmakers en professionals in vraag. Volgens hen leidt het 'sociaal mengen'; het aantrekken van meer middenstandsgezinnen in achterstandswijken, niet automatisch tot een sociale vooruitgang. De verhoopte diepgaande contacten waaraan de kansarme gezinnen zich zouden moeten kunnen optrekken, blijven uit. De sociale segregatie tussen 'arm' en 'rijk' blijft. Eventueel kunnen deze gezinnen wel bijdragen tot het verbeteren van het imago van een bepaalde wijk.

Uit de interviews en enkele studies blijkt ook dat de 'projectencarrousel' vaak meer kwaad dan goed doet. Vele goedbedoelde projecten moeten het met tijdelijke middelen stellen, waardoor ze de beoogde effecten niet kunnen bestendigen. Ze resulteren op lange termijn eerder in een versterkt wantrouwen ten opzichte van overheidsinstanties in de plaats van in een versterkte buurt. De auteurs concluderen hieruit dat er meer moet geïnvesteerd worden in vaste overlegstructuren.

Gelukkig blijven de auteurs niet enkel stilstaan bij wat *niet* werkt, maar stoten ze ook op factoren die *wel* een positieve invloed kunnen hebben op participatie en vooruitgang van achterstandswijken. Wat bijvoorbeeld grote invloed blijkt te hebben op de bereidheid tot participatie, is de gehechtheid aan de buurt. Wanneer bewoners zich identificeren met de buurt, wanneer ze geen verhuisplannen hebben maar zich thuis voelen in de buurt, zullen ze verbeterkansen zien voor de buurt. Ze zullen een toekomst zien voor zichzelf en voor de buurt en daar ook hun steentje aan willen bijdragen. 'Buurttrots' heeft een positief effect op activisme. Wat een lokaal beleid hiertoe kan bijdragen ligt onder andere op het vlak van het aanbieden van meer faciliteiten voor arbeid, scholing, zorg en opvang. Dergelijke instituties kunnen dan meteen ook bijdragen aan de overdracht van normen. Zij zorgen voor bescherming en bekrachtiging van de wenselijke gedragsnormen zoals 'burgerschap', 'civiele omgang' en 'vooruitkomen'.

Uit de evaluatie van een duurzaam project in Chicago rond *community policing* leren we dat bewoners uit de meeste achtergestelde en onveilige buurten erg betrokken kunnen zijn. Het grote probleembesef stimuleert hen om in te gaan op het aanbod van professionals om bij te dragen aan het oplossen van problemen in hun wijk. Het is dus niet zo dat wijken eerst over sociaal kapitaal of sociale cohesie moeten beschikken om problemen zelf aan te kunnen pakken, maar zelfs omgekeerd; participatie leidt tot sociaal kapitaal. Vaak is het maar een kleine groep die participeert, enkele eigengereide buurtleiders die andere bewoners op sleeptouw nemen. Het is onrealistisch om te streven naar volledige participatie. Een noodzakelijke voorwaarde is wel dat professionele bruggenbouwers het participatieproces in gang zetten en begeleiden. Van Stokkom en Toenders geven aldus aan dat professionals (wijkagenten, opbouwwerkers, medewerkers van woningcorporaties e.a.) dienen te beseffen dat zij het verschil kunnen maken. Ze pleiten dan ook voor daadkrachtige professionals die vertrouwenwekkend en doortastend te werk gaan. Zij moeten de buurt (leren) kennen en hun werk afstellen op de bestaande noden en gevoeligheden. Zij moeten een permanent aanspreekpunt vormen en ook inspelen op eigen initiatieven om te vermijden dat er een te grote afhankelijkheid ontstaat. Professionals moeten aldus afstappen van hun gewoonte alles zelf op te lossen. Voorwaarde is wel dat de professionals een mandaat hebben van de organisaties die betrokken moeten worden bij het oplossen van problemen. De bewoners moeten het gevoel kunnen hebben dat er iets gedaan wordt met hun advies, anders ontstaat er na een tijd participatie-moeheid.

Graag willen we twee kanttekeningen plaatsen bij het onderzoek van Van Stokkom en Toenders.

De waarden die de auteurs als wenselijk naar voren schuiven zijn burgerschap (mondigheid en verantwoordelijkheid), civiele waarden (welwillende en respectvolle omgang en rekening houden met elkaar) en 'stijgingswaarden' zoals vooruitkomen, zelfcontrole en investeren in de toekomst. Vanuit een 'westers' perspectief lijken deze waarden voor sommigen inderdaad recommandabel. Ze zijn echter erg individualistisch en houden weinig rekening met de context waarin iemand opgroeit. Bovendien kunnen ze nog op heel veel verschillende manieren worden ingevuld. 'Respectvolle omgang' bijvoorbeeld; Voor de ene gaat dit over het respecteren van iemands privacy, voor de ander kan dit juist betekenen dat je gaat aanbellen bij een nieuwe inwoner van de wijk om hem uitgebreid te vertellen over alles wat er in de buurt te beleven valt. Ook over 'stijgingswaarden' kan er nooit een consensus gevonden worden; Sommigen streven naar een groot inkomen om zich gelukkig te voelen, maar anderen streven naar veel minder zichtbare vooruitgang en zijn tevreden met een simpele job en veel tijd voor bijvoorbeeld de (klein)kinderen. De onderzoekers bepleiten het versterken en bekrachtigen van deze waarden door lokale overheden en professionals. Dit is echter een te vaag en moeilijk te bereiken doel als de invulling van deze waarden zo uiteenlopend is en er bovendien geen consensus bestaat bij bewoners van achterstandsbuurtten over wenselijkheid van deze waarden.

De tweede kanttekening die we moeten plaatsen is dat de auteurs slechts geringe aandacht aan onderwijs en opvoeding besteden, twee aspecten die toch ook een grote invloed kunnen hebben op buurtidentiteit, participatie en waarden en normen. De auteurs vermelden de rol die scholen hebben in het bevestigen van sociaal-morele codes zijdelings, maar gaan er iets te vlot van uit dat deze waarden automatisch worden overgedragen naar de leerlingen, studenten en ouders. Vele scholen – zeker in achterstandswijken – geven aan dat het erg moeilijk is om alle ouders te betrekken en hen mee op dezelfde lijn te krijgen op vlak van het belang van studeren. Cijfers van het Openbaar Ministerie van Justitie in Nederland geven een stijgend aantal spijbelaars aan. Ook signalen over meer schoolmoeheid en schoolachterstand komen af en toe in de media. Ons onderwijssysteem slaagt er dus niet in om de waarden en normen die ook in dit boek naar voor worden geschoven op iedereen over te brengen. Het belang van de mogelijkheid tot het volgen van kwaliteitsvol onderwijs in de eigen buurt valt natuurlijk niet te ontkennen, maar deze scholen moeten dan ook de nodige ondersteuning en middelen krijgen om voornoemde taak effectief te kunnen opnemen.

Het onderzoek van Van Stokkom en Toenders gaat op een unieke manier in op een vraag waar vele professionals die zich buigen over problemen in achterstandswijken, mee worstelen: wat helpt? Het boek geeft een grondig overzicht van beschikbare literatuur en evaluatierapporten over het complexe onderwerp. Doorheen de analyse verliest de lezer af en toe de draad van het betoog doordat – zoals wel vaker het geval is – het ene onderzoek het andere tegenspreekt en eindoordelen maar al te vaak voorwaardelijk moeten worden opgevat. De vraag wat nu wel en wat nu niet werkt blijft soms onbeantwoord of het antwoord onzeker.

De auteurs beogen duidelijk het beïnvloeden van lokale beleidsmakers en professionals werkzaam in achterstandswijken. Ze geven echter zelf al aan dat hun bevindingen contra-intuïtief zijn. Ze legden hun bevindingen voor aan enkele professionals, maar deze bleven vasthouden aan de intrinsieke waarde van sociale cohesie. De uitgebreide literatuurstudie onderschrijft de these van de onderzoekers, maar de vraag die na het lezen van dit boek dus blijft hangen is: 'Wat nu?' Van Stokkom en Toenders lijsten op het eind van het boek enkele aanbevelingen op. Eenmaal je dus bereid bent om te aanvaarden

dat een verhoogde sociale cohesie niet bijdraagt tot een aangenamer samenleven en een verhoogde veiligheid, ligt daar voor je de zware opdracht om met deze aanbevelingen initiatieven te nemen die wél werken. Hopelijk bereikt dit boek lokale beleidsmakers en professionals in het werkveld met durf, die de nodige moed aan de dag leggen om het beleid in achterstandswijken een nieuw elan te geven.

REFERENTIES

VAN DEN BRINK, G., *Prachtwijken?! Mogelijkheden en beperkingen van Nederlandse probleemwijken*, Bert Bakker, Amsterdam, 2007, 368 p.

VAN STOKKOM, B., *Wat een hufter!*, Boom, Amsterdam, 2010, 192 p.